Prof. Sakari Melander
4.11.2021

Lisäselvitys eduskunnan lakivaliokunnalle HE:tä 7/2021 vp koskeneen asiantuntijakuulemisen 29.10.2021 johdosta

1. HE:n 7/2021 vp johdosta eduskunnan lakivaliokunnassa 29.10.2021 järjestetyssä asiantuntijakuulemisessa muun muassa allekirjoittaneelta pyydettiin kirjallista lisäselvitystä mainittua esitystä koskevan asiantuntijakuulemisen keskustelussa esille nousseisiin kysymyksiin. Pyydettynä kirjallisena lisäselvityksenä esitän kunnioittavasti seuraavan.

2. Esitystä koskevassa lakivaliokunnalle 29.10.2021 toimittamassani kirjallisessa lausunnossa olen arvioinut esityksen sisältämän sukupuoleen perustuvaa vaikutinta rangaistuksen koventamisperusteena koskevan ehdotuksen perusteltavuutta ennen muuta rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Olen lausunnossani katsonut, että sukupuoleen perustuva vaikutin voidaan jo voimassa olevan rikoslainsäädännön perusteella ottaa huomioon ennen muuta rangaistuksen mittaamista koskevan rikoslain (39/1889) 6 luvun 4 §:n yleisperiaatetta koskevassa säännöksessä tarkoitettuna vaikuttimena. Nähdäkseni on myös selvää, että perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta tällainen vaikutin tulisi myös tuomioistuimen ratkaisukäytännössä ottaa teon moitittavuutta lisäävänä perusteena huomioon. En sen sijaan lausunnossani 29.10.2021 tarkemmin mainituin perustein pidä perusteltuna sitä, että sukupuoleen perustuva vaikutin esityksessä ehdotetulla tavalla mainittaisiin nimenomaisesti rangaistuksen koventamisperustetta koskevan rikoslain 6 luvun 5 §:n 4 kohdassa, vaikka esityksessä ehdotetulle sääntelylle on esitettävissä sinänsä hyväksyttävät perusteet. Voimassa oleva lainsäädäntö on nähdäkseni riittävää.

3. Olen lakivaliokunnalle 29.10.2021 toimittamassani lausunnossa arvioinut myös sitä, tulisiko asiassa pyytää eduskunnan työjärjestyksen (17.12.1999/40 v. 2000) 38 §:n 2 momentin mukaisesti lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalta. Tältä osin totean lausunnossani 29.10.2021 mainittujen seikkojen lisäksi seuraavaa.

Esitystä koskevassa asiantuntijakuulemisessa esitettiin näkemys, jonka mukaan eduskunnan perustuslakivaliokunnalta olisi syytä saada kannanotto siihen, miten valtiosääntöoikeudellisesti tulee suhtautua rikosoikeudellisen sääntelyn käyttämiseen yksilöiden asenteisiin vaikuttamiseksi. Esityksen perustelujen (s. 15) mukaan esityksen pääasiallinen vaikutus on ilmentää sukupuoleen kohdistuvan vihan moitittavuutta ja siten vaikuttaa myös asenteisiin.

Selvänä voidaan sinänsä pitää, että rikosoikeudellista lainsäädäntöä ei tule käyttää yksinomaan asenteisiin vaikuttamisen välineenä. Toisaalta selvänä voidaan kuitenkin myös pitää, että esityksessä ehdotetulle sääntelylle on esitettävissä myös perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä perusteita, mikä merkitsee, että ehdotetun sääntelyn tavoitteet eivät yksinomaan liity rikosoikeudellisen sääntelyn käyttämiseen asenteisiin vaikuttamiseksi.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on katsottu, että rikosoikeudelliselle sääntelylle on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (esim. PeVL 23/1997 vp, s. 2/I, PeVL 61/2014 vp, s. 3/I ja PeVL 9/2016 vp, s. 4). Valiokunnan käytännön (kokoavasti ks. PeVL 9/2016 vp, s. 4) mukaan esimerkiksi uhrin

suojelu (ks. PeVL 6/2014 vp, s. 2) sekä tiettyjen muiden heikommassa asemassa olevien ryhmien (ks. PeVL 17/2006 vp, s. 3/I) sekä eri oikeushyviin liittyvien turvallisuusnäkökohtien (ks. esim. PeVL 20/2002 vp ja PeVL 26/2014 vp, s. 2) kohentaminen ovat muodostaneet hyväksyttäviä perusteita kriminalisoinneille. Sen sijaan fiskaaliset tavoitteet tai valtiontalouden sopeuttamistoimiin liittyvät tavoitteet eivät ole olleet hyväksyttäviä syitä rikosoikeudelliselle sääntelylle (PeVL 61/2014 vp, s. 3 ja PeVL 9/2016 vp, s. 6).

Edelleen voidaan todeta, että perustuslakivaliokunnan käytännössä nimenomaisesti todetun mukaisesti perustuslaki ei aseta tiukkoja rajoja rangaistusten korottamiselle, kunhan muutokset kytketään hyväksyttäviin perusteisiin (PeVL 9/2016 vp, s. 6). Jos sen sijaan perustuslain kannalta hyväksyttävät perusteet kokonaan puuttuvat tai jos perusteet ovat siinä määrin ongelmallisia, että ne vievät pohjan koko esitykseltä, lakiehdotusta ei voida perustuslakivaliokunnan käytännössä omaksutun näkemyksen mukaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä (PeVL 9/2016 vp, s. 6). Valiokunta on kuitenkin myös huomauttanut, että tällaiset hallituksen esityksen perusteluihin liittyvät näkökohdat voivat muodostua perustuslain kannalta ongelmallisiksi vain poikkeuksellisissa arviointitilanteissa (PeVL 9/2016 vp, s. 6).

Nähdäkseni nyt käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä on 29.10.2021 antamassani kirjallisessa lausunnossa esitetyin tavoin symbolisen rikoslainsäädännön piirteitä, mutta ehdotettu sääntely ei kokonaisuutena arvioiden muodostu sen hyväksyttävyyteen ja oikeasuhtaisuuteen liittyvät seikat huomioon ottaen siinä määrin valtiosääntöoikeudellisesti ongelmalliseksi, että se rinnastuisi eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössään ongelmallisena pitämään symboliseen rikosoikeudelliseen sääntelyyn (tältä osin etenkin PeVL 5/2009 vp, s. 3/II; ks. myös PeVL 29/2001 vp, s. 4/I).

Lisäksi on huomattava, että käsiteltävänä olevassa esityksessä ehdotettua sääntelyä (sukupuoleen perustuva vaikutin rangaistuksen koventamisperusteena) ei perustella yksinomaan sillä, että sääntelyllä pyrittäisiin vaikuttamaan asenteisiin. Esityksessä edotettua perustellaan myös esimerkiksi oikeustilan selventämisellä (s. 12). Lisäksi esityksen suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevissa perusteluissa (s. 27) on arvioitu ehdotetun sääntelyn tavoitteita perustuslain 6, 7, 10 ja 22 §:n näkökulmasta. Nähdäkseni kysymys ei näin ole sellaisesta tilanteesta, jossa esityksessä ehdotetun sääntelyn perustuslain kannalta hyväksyttävät perusteet joko kokonaan puuttuvat tai ovat siinä määrin ongelmallisia, että ne vievät pohjan koko esitykseltä. Tässä suhteessa on myös huomattava, että perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta sukupuoleen perustuvan vaikuttimen huomioon ottamiselle rangaistuksen mittaamisessa on pikemmin esitettävissä hyväksyttäviä ja painavia perusteita. Näihin seikkoihin myös esityksen perusteluissa kiinnitetään huomiota.

Kokonaisuutena arvioiden esitys ei näin nähdäkseni muodostu siinä määrin valtiosääntöoikeudellisesti ongelmalliseksi, että asiasta olisi syytä pyytää lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalta. Kun perusoikeuksiin liittyvät seikat puoltavat sukupuoleen perustuvan vaikuttimen huomioon ottamista teon moitittavuuden arvioinnissa ja kun voimassa oleva lainsäädäntö tämän jo mahdollistaa, kysymys siitä, tuleeko tällainen seikka mainita nimenomaisesti koventamisperusteena vai onko voimassa oleva yleinen rangaistuksen mittaamista koskeva lainsäädäntö tässä suhteessa riittävää, on nähdäkseni ennen muuta kriminaalipoliittinen ja rikosoikeudellisen lainsäädännön systematiikkaan liittyvä kysymys.

Helsingissä 4.11.2021

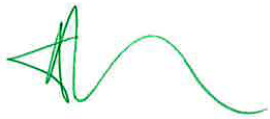

Sakari Melander
professori